

Interview met Dr. (J.T.M.) Judith Gulikers

Nog steeds op weg naar haar formatieve assessmentwinkel

■ Harry Molkenboer

Ing. H.F.A.M. Molkenboer MEd is master toetsdeskundige en eigenaar van Bureau voor Toetsen & Beoordelen en is lid van de redactie van EXAMENS. E-mail: harry.molkenboer@toetsen-beoordelen.nl

■ Jan Jacobs

Ir. J.W.J. Jacobs is voorzitter van de Regionale Examen Commissie Heuvelrug Rivierengebied van Yuverta en redactielid van EXAMENS. E-mail: j.jacobs@yuverta.nl

In de periode 2007-2012 zijn in Examens, tijdschrift voor de toetspraktijk twaalf portretten gepubliceerd van 'Kopstukken uit de Nederlandse examenwereld'. Het waren portretten van Nederlanders die een bijzondere plaats innemen in de wereld van toetsing en examinering. Nu vijftien jaar verder is de redactie gestart met een nieuwe serie portretten van 'Kopstukken uit de Nederlandse toetswereld'. We hebben veel nieuwe Kopstukken! In deze uitgave van Examens wordt het tweede kopstuk geïnterviewd dr. (J.T.M.) Judith Gulikers.

We spraken Judith Gulikers op woensdagavond 20 april 2022 vanaf 19:30 uur. Het moest net zoals bij Liesbeth Baartman (Kopstuk in Examens mei 2022) op een avond omdat het anders in de drukke agenda van Judith niet in te plannen was. Dank Judith dat je tijd en energie aan het interview wilde besteden.

Wie ben je en wat is je specialisme?

"Ik ben universitair hoofddocent bij de leerstoelgroep Onderwijs- en leerwetenschappen van de WUR (Wageningen University & Research). Ik richt mij vooral op assessment-vraagstukken, met name op assessment for learning; het assessment om het leren te stimuleren en om zicht te krijgen op aanwezige vaardigheden en/of competenties en hoe die verder te ontwikkelen. Dit doe ik vooral binnen het vo, mbo en hbo en nu ook steeds meer binnen het wo.

Binnen de WUR leid ik toekomstige docenten op. Studenten van de WUR kunnen een educatieve minor doen voor een tweede-graads bevoegdheid binnen het middelbaar onderwijs. Daarnaast begeleid ik onderwijsinnovatieprojecten. Bij die projecten horen ook assessments. Hoe sluit je die assessments goed aan op het innovatieve project? Hierbij moet worden gedacht aan het ontwerpen van leerlijnen, hoe maak je de ontwikkeling van de studenten inzichtelijk of moet de hele groep studenten wel eenzelfde ontwikkeling laten zien? Ook Boundary crossing is binnen de WUR een actiepoint (zie kader). Hoe beoordeel je dat?

De innovatievraagstukken lagen lange tijd vooral buiten de universitaire wereld. Hierbinnen staat kennisontwikkeling nog vooral bovenaan, terwijl in andere onderwijssectoren al langer gezocht wordt naar het beoordelen van vaardigheden, competenties en de ontwikkeling van studenten of leerlingen. Nu groeit het aantal en soort van assessmentvraagstukken op de universiteiten gestaag. Binnen de WUR worden vaardigheidsleerlijnen ontwikkeld, moeten studenten leren om over grenzen van disciplines te werken en samen te werken met maatschappelijke partners. Ze ontwikkelen dus veel meer dan alleen kennis. Met dit soort onderwijsinnovaties groeit de vraag naar: 'En hoe assessen we dat? Of hoe maken we hun ontwikkeling inzichtelijk?' Met andere woorden, ook binnen de WUR ben ik nu veel aan de slag met dit soort innovatievraagstukken.

Bij een aantal innovatieprojecten is behoefte aan vaardigheidsmetingen. Ik vind die vaardigheidsmetingen complexer dan het meten van kennisontwikkeling. Bij vaardigheden is sprake van een glijdende schaal van een beetje beheersing naar steeds meer beheersing. En hierbij beheerst een student sommige vaardigheden beter dan andere vaardigheden. Hierop kun je wel feedback en feed-forward

geven, maar hoe beoordeel je het geheel? Op de universiteit gaat het bij veel onderwijsinnovatieprojecten toch nog vooral over kennisontwikkeling. Vandaar dat ik ook vaker 'buiten de deur' ben, maar van de daar opgedane inzichten profiteert de universiteit ook weer en ze geven mij daarvoor ook de ruimte. Dat waardeer ik enorm. Tot slot wil ik nog noemen dat ik lid ben van de examencommissie van het departement Maatschappijwetenschappen. Dus ook vanuit die rol houd ik mij bezig met toetsen, beoordelen en kwaliteitszorg van de opleidingen aan de WUR."

Carla Oonk & Judith Gulikers (2018) zeggen over boundary crossing in de Canon beroepsonderwijs het volgende.

Vertrekpunt van de boundary crossing-theorie (Akkerman & Bakker, 2011) is dat personen of organisaties tot nieuwe, innovatieve resultaten komen wanneer ze across boundaries, dus over grenzen heen, werken en leren. In een boundary crossing-werk- en -leeromgeving zijn de deelnemers zich bewust van de grenzen die zich voordoen, ze zoeken die grenzen actief op en spannen zich in om deze grenzen over te steken op weg naar een zogenaamde transformatieve praktijk, een nieuwe manier van denken en doen over de grenzen van het bestaande heen (Daniëls, Edwards, Engeström, Gallagher, & Ludvigsen, 2010).

Hoe zouden we jouw brede expertise op toetsgebied mogen samenvatten?

"Samengevat is mijn expertise vooral formatief evalueren. Zowel op het niveau van student- en docentinteractie in de klas als op het niveau van leerlijnen binnen een curriculum. In beide gevallen gaat het om een onderwijsontwerp-vraagstuk en moet er veel samenhang zijn tussen onderwijsvormgeving en toetsvormen. Dat onderzoek ik zowel binnen en buiten de

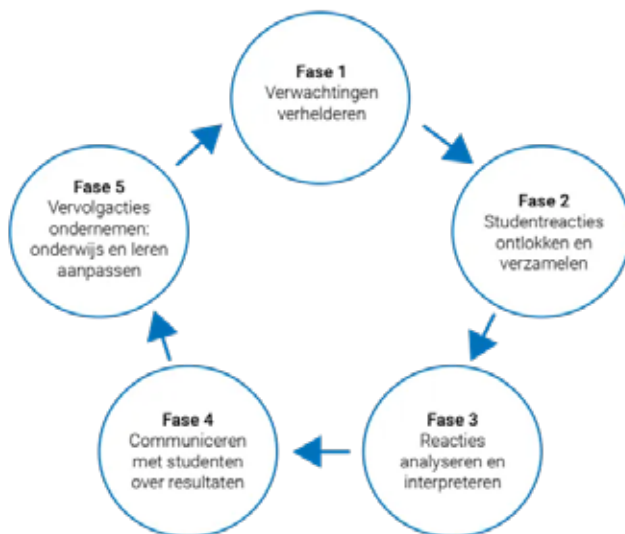
universiteit (WUR). De beleving van formatief evalueren is door het gebruik van de term formatief toetsen wat sterk verbonden geraakt met toetsen en minder met onderwijsontwerp. Daardoor ontstaan veel misconcepties als: ‘Formatief toetsen is oefentoetsen geven zonder cijfer’, of ‘formatief toetsen is het inzetten van een instrument, zoals een rubric’. Formatief evalueren is echter een doorlopend en doelgericht proces gericht op het maken van betere vervolgkeuzen in de onderwijsvormgeving en het leren. Docenten denken nog te weinig in lange-termijn-leerlijnen en werken vaak nog te weinig leerdoelgericht. Leerdoelgericht denken is echt noodzakelijk bij formatief evalueren.

Samen met Liesbeth Baartman heb ik de formatieve toetscyclus ontwikkeld (zie figuur 1), die we nu liever de cyclus van formatief evalueren noemen. Leerdoelgericht denken staat hierbinnen centraal, want pas dan kun je leerlingen en studenten laten ontdekken waar ze staan en waar ze heen moeten qua ontwikkeling en het leren, en ze daarbij helpen door ook goede feedbackpraktijken in te zetten.

Van hieruit zien we momenteel ook een sterke ontwikkelingen richting lange termijn toetsen (in leerlijnen) of programmatisch toetsen. Hierbij staat ook het leren voorop: op allerlei manieren krijg je als docent en student zicht op waar de student staat in zijn/haar ontwikkeling, is er feedback die vervolgens gebruikt wordt voor verdere ontwikkeling. High-stakes beslissingen neem je pas op basis van een rijkheid aan data. Hierbij zijn allerlei soorten data mogelijk, meer formeel (bijvoorbeeld een ontwikkeld product) tot meer informeel (observaties tijdens het werken in de klas). Dit vraagt ook een nauwe samenhang tussen onderwijsontwerp, met de leerdoelen/leeruitkomsten als leidraad, formatieve evaluaties en het nemen van summatieve beslissingen. Juist in het innig verbinden van onderwijsontwerp en de evaluatieve rol van beoordelen in schoolse situaties ligt mijn expertise.”

Wat is je volgende stap ten aanzien van de formatieve evaluatiecyclus?

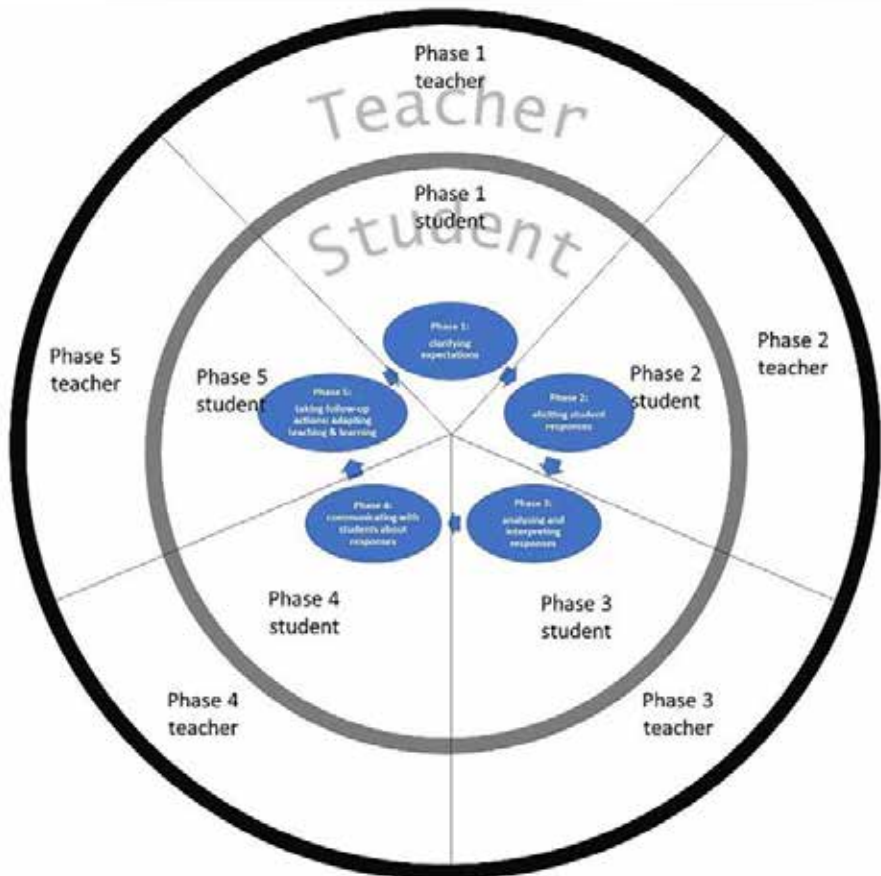
“We hebben de formatieve evaluatiecyclus vooral gebouwd vanuit het perspectief van de docent. Wat doet de docent bij het vormgeven

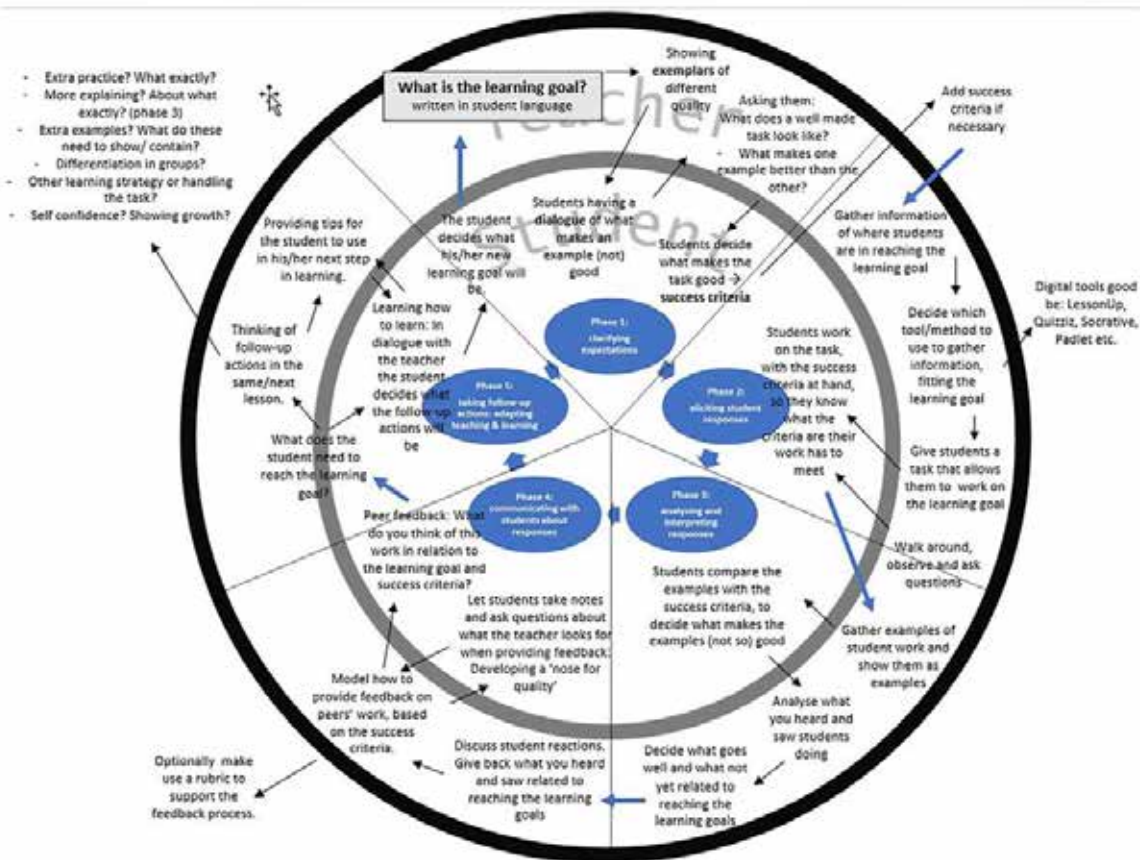
Figuur 1. Formatieve Evaluatiecyclus (Gulikers & Baartman, 2017)

van de vijf fasen van het proces van formatief evalueren? Dit vonden wij een cruciaal startpunt, omdat de docent het proces van formatief evalueren in het onderwijsontwerp expliciet moet meenemen en inrichten. Formatief evalueren is echter natuurlijk een interactief proces. Een proces waarmee veel opleidingen studenten willen stimuleren meer hun eigen leren te sturen. Dus de vraag ontstond: Wat doet de student in dit proces van formatief evalueren? En hoe ziet die docent-student interactie in het formatieve proces eruit? We zien nu in onderzoeken de ontwikkeling dat de student meer in interactie

gaat komen met de docent in dit proces; onderzoeken die spreken van co-regulatie tussen student en docent, om daarmee geleidelijke ontwikkeling richting meer zelfregulatie door de student mogelijk te maken. De cyclus van formatief evalueren kan heel goed helpen om dit interactieve – co-regulatie – proces handen en voeten te geven. Door bij de vijf fasen te bedenken ‘Welk studentgedrag wil ik hier zien?’ en vervolgens ‘en welk docentgedrag is nodig om dit studentgedrag uit te lokken’ ontstaat er een concreet beeld van hoe die docent-student interactie eruit kan zien in de klas (zie figuur 2 en 3). Concreet observeer-

Figuur 2. De student-docent co-regulatie formatieve evaluatiecyclus

Figuur 3. Een uitgewerkt voorbeeld van student-docent co-regulatie

Figuur 2 en 3 zijn overgenomen uit: What are we Really Aiming for? Identifying Concrete Student Behavior in Co-Regulatory Formative Assessment Processes in the Classroom (Gulikers, Veugen & Baartman, 2021).

baar gedrag van de student in zijn leerproces komt hierbij aan de orde. En dat gaat verder dan dat de student luistert naar de docent en daarnaar handelt. We zien dat hoe meer docenten het proces van formatief evalueren in de vingers krijgen hoe meer zij met de student in interactie en dialoog gaan in het proces van formatief evalueren.

Op wie of waarop richt jij je vooral?

"Ik richt mij breed op het onderwijsveld: vo, mbo en hbo want juist hier ligt het leergebied

voor formatief evalueren en de doorontwikkeling daarvan. Wel merk ik dat ook binnen universiteiten de belangstelling voor formative assessment aan het toenemen is. Ook binnen mijn eigen universiteit hoop ik hiermee nog meer te kunnen gaan doen. Zo werk ik nu samen met de afdeling docentenprofessionalisering aan een serie workshops voor onze eigen docenten rondom dit thema. Het principe van formatief evalueren is voor alle onderwijssectoren in essentie gelijk, maar uitleg, toelichtingen en voorbeelden moeten wel in de context

van de betreffende onderwijssector worden geplaatst. Je verwacht van een basisschool-leerling iets anders dan van een vo-leerling.

Met de directeur van de basisschool van mijn kinderen spreek ik ook over formatief evalueren. Desirée Joosten-ten Brinke, Kim Schildkamp, Bea Ros van Didactief en ik hebben een kennisbundel samengesteld met praktische inzichten uit onderzoeken over toetsen en beoordelen in het po. Het boek 'Ken je leerling: over toetsen en beoordelen PO' is gratis als [download](#) beschikbaar

Wat versta jij onder toetsing en/of examinering?

“Zoals wel duidelijk is geworden ben ik van het toetsen voor het leren; toetsing als mogelijkheid gebruiken om te leren en voortgang te stimuleren. Het onderwijs zou zich meer bewust moeten worden van toetsen als vorm van leren. Uiteindelijk moeten zogeheten high-stake beslissingen worden genomen; geslaagd/niet geslaagd. Zo’n beslissing kan ook genomen worden op basis van een rijkheid aan informatie in plaats van de schijn-nauwkeurigheid van een cijfer ontstaan op een dwingend en beslissend moment met twee onafhankelijke assessoren. Niet regeltjes (uitgeschreven gedetailleerde beoordelingscriteria; red.) die houvast lijken te geven, maar in plaats daarvan een dialoog over voortgang in de eigen ontwikkeling om daarmee een uitgebreide onderbouwing te krijgen van waar een student op een gegeven moment staat of tot waar deze ontwikkeld is.

Tamara van Schilt-Mol maakt een onderscheid tussen een beoordeling en een beslissing. Dit vind ik een mooi onderscheid. Bij formatief evalueren onderzoek je waar de student staat; dit kun je, dat doe je heel goed en dat moet je nog beter ontwikkelen. Je beoordeelt wel, maar je beslist dan nog niet.

Hoe en wanneer ben je geraakt door toetsing?

“Dit is eigenlijk heel geleidelijk gegaan. Ik ben tijdens mijn studie Onderwijspsychologie in Maastricht in aanraking gekomen met authentieke leeromgevingen tijdens mijn stage bij (toenmalig) OTEC (Onderwijs Technologisch Expertise Centrum) binnen de Open Universiteit in Heerlen. Hier kreeg ik te maken onderzoek naar wat het effect is van authentieke leeromgevingen op leren en motivatie. Daar kwam toevallig een aio-plek vrij gericht op authenticiteit beoordelen. Vanuit het doen van onderzoek ben ik steeds verder gerold in het authenticiteit beoordelen zoals het beoordelen van competenties in authentieke situaties met name binnen het summatief examineren. Vervolgens kwam een vacature in Wageningen die ging over de kwaliteit van het competentiegericht beoordelen in het groene onderwijs. Competentiegericht beoordelen begon ik steeds interessanter te vinden en eigenlijk is dit thema in mij gegroeid en heeft zich langzaam geheel met mij verbonden. Hierbij kwam de verbinding tussen toetsen en leren steeds nadrukkelijker in beeld en in mijn belangstelling.

Ik ben onderwijspsycholoog en daardoor geïnteresseerd in leergedrag van mensen en kinderen. In de onderwijspsychologie en vooral in de onderwijskunde was/is een ontwikkeling gaande van voornamelijk kwantitatief onderzoek naar meer kwalitatief, of mixed-methods onderzoek. Ik ben van mening dat onderzoek naar assessment for learning in de dagelijkse praktijk van een school van groter belang is dan onderzoek in een gecontroleerde laboratoriumsetting. In het kwalitatief onderzoek binnen een school is de samenwerking met docenten van belang.”

Wie zijn jouw leermeesters geweest?

“Ik heb veel geleerd van Henk Schmidt, de grondlegger van probleemgestuurd onderwijs in Maastricht. Maar ik benoem ook Jan Vermunt en Mien Segers. Dit zijn mensen die

mij hebben geïnspireerd om onderwijskundig onderzoek te doen en kennis hebben laten maken met de toetswereld. Mien Segers en Philip Dochy schreven over het effect van toetsen op leren. Je snapt de link nu wel. Paul Kirschner was mijn promotor en heeft een grote rol gespeeld in mijn academische carrière, Mien Segers zat in de begeleidingscommissie van mijn promotietraject.”

Wie beschouw je als vooraanstaand in de toetswereld?

“Op dit moment zie ik een mooie ontwikkeling op het gebied van feedbackliteracy (feedbackgeletterdheid). Elizabeth Molloy en Naomi Winstone zie ik hierin als vooraanstaand. Het zijn inhoudelijk sterke wetenschappers. Maar ik denk ook aan David Nicol die veel onderzoek doet naar internal feedback. Ik zie ook hier veel mogelijkheden met name in de universitaire wereld. Hoe kan de student zijn eigen feedback genereren door het eigen werk te vergelijken met peers – experts – externe bronnen? Als docent moet je vooral nadenken over welke vergelijkingsmogelijkheden je de studenten biedt. Kunnen de studenten zelf criteria of ijkpunten ontwikkelen? Hoe meer vergelijkingen in het hele leertaject, hoe meer de student interne feedback zelf kan genereren en hoe meer de student er zelf van kan leren. Hierbij past ook Bianca Malecka met ipsative design en programmatisch denken, waarin internal feedback een grote rol speelt. Bij een ipsatieve ontwerp vergelijkt de student steeds de eigen prestatie met een voorgaande prestatie, als ook met andere vergelijkers (werk van peers, werk van experts, voorbeelden van vorige jaars). Zo genereert de student steeds eigen feedback. De student verzamelt werk in een systeem of portfolio, vergelijkt zijn huidige prestaties met andere prestaties en krijgt daarmee zicht in de eigen ontwikkeling. Dit maakt ook de dialoog tussen student en docent over die ontwikkeling beter mogelijk en de eerste ervaringen geven aan dat ipsative feedback ontwerp de motivatie en zelfregulatie van studenten stimuleert.

Het onderscheid tussen een beoordeling en een beslissing vind ik mooi.

Wat drijft je?

“Ik zit zelf in een loopbaantraject binnen mijn universiteit waarbij ik eens in de zoveel tijd verantwoording afleg aan een commissie. De commissie presenteert zich als een ontwikkelingsgerichte commissie. Ze vragen bijvoorbeeld wat mij drijft en ik zeg dan: ‘I want to be a leading educational researcher in formative assessment and I want to make a difference in educational practise’.

Ik word er blij van als docenten op basis van inzichten hun onderwijs doelbewust anders inrichten en studenten er anders en meer van gaan leren. Het veranderen moet daarin effect hebben en juist daar doe ik graag onderzoek naar en sta ik met mijn beide benen midden in de klas waar het allemaal gebeurt; boundary crossing hè.”

Wat voor visie heb je op toetsing en hoe ziet die toekomst van toetsing er in jouw ogen uit?

"We blijven formele beslissingen houden. Ik hoop wel en verwacht ook dat de culturen op scholen, binnen het onderwijs en bij studenten, docenten en ouders meer gaan draaien naar leren van toetsen. Deze draai naar feedback gebruiken is volgens mij geen hype maar een blijvertje. Het benutten van feedback wordt concreter en belangrijker, zowel in het onderwijs als in het werkveld."

Waar ben je het meest trots op?

"De cyclus van formatief evalueren die ik samen met Liesbeth Baartman heb ontwikkeld. Met die cyclus is veel in gang gezet in onderwijspraktijk en in de wetenschap. Zie daarvoor ook de website met alle toolkits gericht op formatief evalueren."

Geconfronteerd worden met gaten in eigen vaardigheden is stiekem voor iedereen echt confronterend.

Wat heb je geleerd van eventuele missers?

"Ik heb een mooi en heel recent voorbeeld. Toevallig vandaag heb ik in een assessment in de vorm van een rollenspel gemerkt dat ik ook zwakke plekken heb en punten heb waarin ik nog sterk kan groeien. En het is nog wel mijn deskundigheid; practice what you preach! Geconfronteerd worden met gaten in eigen vaardigheden is stiekem voor iedereen echt confronterend."

Wat zou je anders hebben gedaan?

"Mijn vorige leidinggevende vroeg in elk functioneringsgesprek 'Wanneer begin je nu met je eigen assessmentwinkeltje? Ik vroeg hem dan ook steeds hoe ik dat dan moest doen? Stap 5 uit de formatieve evaluatiecyclus (Vervolgacties ondernemen; onderwijs en leren aanpassen) heb ik dus nog steeds niet volledig doorlopen. Constaten met elkaar om de volgende stap te zetten vraagt ook actie om een stapje verder te komen. Zowel in onderwijspraktijk iets teweeg brengen als in het onderzoeksveld actief zijn is een lastige combinatie."

Judith is in 2006 in Wageningen begonnen, ze heeft inmiddels een redelijk winkeltje met formatieve spulletjes (zie <https://lerenvan-toetsen.nl/toolkit-formatief-toetsen/>) en vindt nu nog steeds dat de klus niet volledig af is in haar winkeltje.

Welke boodschap heb je voor de lezers van Examens?

"Laten we met elkaar samen mijn winkeltje verder uitbreiden."

Referentie

- Gulikers, J., Veugen, M., & Baartman, L. (2021). What are we Really Aiming for? Identifying Concrete Student Behavior in Co-Regulatory Formative Assessment Processes in the Classroom. In *Frontiers in Education* (p. 415). Frontiers.